

KRAJOBRAZ A TURYSTYKA

Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego Nr 14
Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec, 2010

Artur ZIELIŃSKI

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego
Zakład Paleogeografii Czwartorzędu i Ochrony Przyrody
Kielce, Polska
e-mail: artur.zielinski@ujk.kielce.pl

ZWIĄZEK KRAJOBRAZU Z ROZWOJEM TURYSTYKI W REJONIE STASZOWA

THE RELATION BETWEEN LANDSCAPE AND DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE REGION OF STASZÓW

Słowa kluczowe: krajobraz, Staszów, Niecka Połaniecka, zjawiska krasowe, jeziora, turystyka
Key words: *landscape, Staszów, Niecka Połaniecka, karst phenomena, lakes, touring*

Streszczenie W północno-wschodniej części Niecki Połanieckiej, w rejonie miasta Staszowa rozwijają się zjawiska krasowe, których występowanie warunkuje tam rozwijanie się bardzo specyficznego i urozmaiconego krajobrazu.

W licznie występujących lejkoowatych obniżeniach terenu utworzyły się niewielkie jeziora i torfowiska. Przez miejscową ludność obszar ten jest określany jako „Pojezierze Staszowskie” lub „Mazury Staszowskie”. Teren nad Dużym Stawem został zagospodarowany turystycznie i funkcjonuje tam cztery ośrodki wypoczynkowo-wczasowe, które w sumie jednocześnie mogą udzielić ponad 600 noclegów.

Krajobraz kameralnych śródleśnych jezior, walory zwartej kompleksu leśnego, rozległa dolina rzeki Czarnej Staszowskiej, a także urozmaicona rzeźba Pogórza Szydłowskiego sprawiają, że rejon Staszowa zaczyna być chętnie odwiedzany przez co raz większą liczbę turystów.

Abstract *In the north-west part of Niecka Połaniecka within the city of Staszów, karst phenomena develop in Tertiary sediments, which are reproduced in non-karsting Quaternary sediments found on the surface. The occurrence of such phenomena determines development of specific and diversified landscape, which has a significant influence upon development of tourism in this area.*

In numerous funnel-like depressions, small ponds and peats can be found. Local people refer to the area as „Pojezierze Staszowskie” or „Mazury Staszowskie”. The area of Duży Staw has tourist infrastructure with its four summer resorts, which can offer 600 accommodations.

The landscape of small forest lakes, qualities of the compact forest complex, vast valley of the Czarna Staszowska river as well as the diversified relief of Pogórze Szydłowskie make the region of Staszów even more and more attractive for large numbers of tourists.

WPROWADZENIE

Krajobraz to szeroko używany termin, którym w geografii określa się zewnętrzny wygląd Ziemi z określonego miejsca (Kondracki, Rychling, 1983). Jest systemem złożonym wzajemnie powiązanych i na siebie oddziałujących komponentów przyrody, często zmodyfikowanych w rezultacie działalności człowieka (Malinowska i in., 2004; Rychling, 2005). Bez wątplenia jest bardzo ważnym elementem w istotny sposób warunkujący rozwój turystyki szczególnie w analizowanym rejonie Staszowa. Jeszcze 30 lat temu miasto i jego najbliższe otoczenie (które dla uproszczenia określono promieniem do około 10 km od Staszowa) nie należało do obszarów uważanych za atrakcyjne turystyczne nawet w skali regionu świętokrzyskiego.

Turystyka współcześnie odgrywa ważną rolę w dziedzinie życia społecznego. Staje się też najbardziej dochodowym biznesem na świecie (Gołembski, 2002) i w związku z powyższym zaczyna być płaszczyzną wzmożonego zainteresowania lokalnych przedsiębiorców i władz. Warto podkreślić, że niektóre obiekty turystyczne znajdujące się w rejonie Staszowa stają się znaczącymi atrakcjami turystycznymi w skali regionu świętokrzyskiego. Szkoda tylko, że rola kieleckich biur w kreowaniu turystyki w regionie świętokrzyskim jest bardzo niewielka (Zieliński, Wilk, 2008).

OBSZAR BADAŃ

Rejon Staszowa pod względem fizyczno-geograficznym leży w północno-wschodniej części Niecki Połanieckiej, która jest subregionem Niecki Nidziańskiej (Kondracki 1998, ryc. 1). Administracyjnie natomiast teren ten leży w południowo-wschodniej części województwa świętokrzyskiego, dla uproszczenia utożsamionego tutaj z regionem świętokrzyskim, który to z kolei pod względem przyrodniczym i kulturowym zliczany jest do bardzo atrakcyjnych obszarów w Polsce (Zieliński, 2007b).

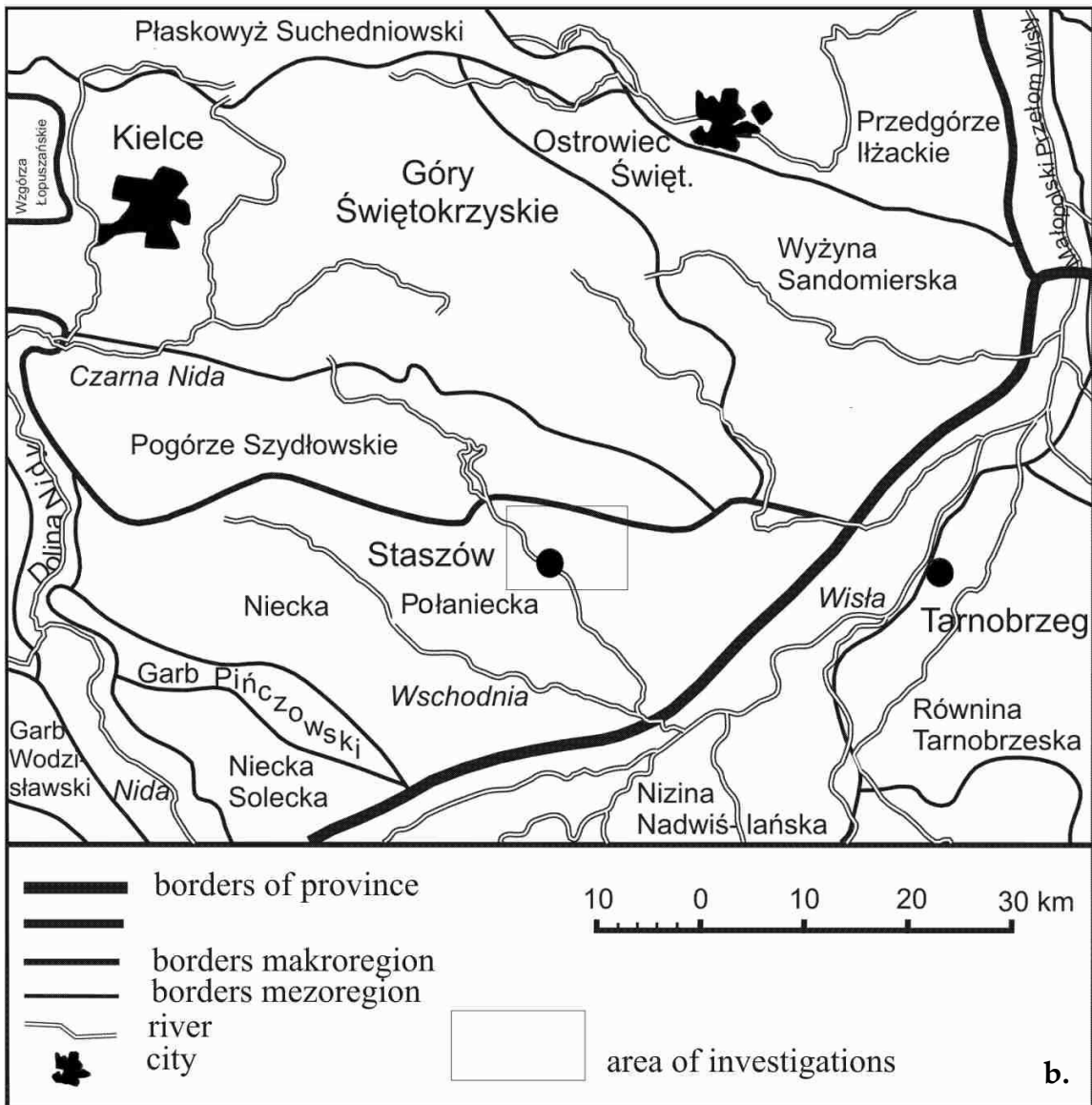
Staszów to niewielkie ok. 20 tysięczne miasto powiatowe oddalone od Kielc w kierunku południowo-wschodnim o 65 km, a od Krakowa o 120 km w kierunku północno-wschodnim. Od Lublina z kolei leży na południowy-zachód i dzieli go odległość około 150 km. Natomiast do Rzeszowa jest ze Staszowa 110 km w kierunku południowo-wschodnim.

Opisywany obszar z geologicznego punktu stanowi zapadlisko, które wypełniają z reguły mioceneskie gipsy, iły i piaski. Utwory te przykryte są zazwyczaj materiałem czwartorzędowym, chociaż miejscami na powierzchni można spotkać starsze skały.

Ukształtowanie terenu jest zazwyczaj równinne i lekko faliste, a deniwelacje dochodzą maksymalnie do kilkudziesięciu metrów. Rzeźba obszaru staje się bardziej urozmaicona w miarę oddalania się od Staszowa w kierunku północno-zachodnim (Pogórze Szydłowskie). Na wschód od Staszowa rozciąga się dość rozległy obszar leśny zwany Lasami Golejowskimi. Zwartym kompleksem leśny Staszów otoczony jest także od strony północnej. Tereny te należą do Nadleśnictwa Staszów i w części wchodzi w skład Jeleniowsko-Staszowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

a.

b.

Ryc. 1. Lokalizacja obszaru badań: a) na tle mapy konturowej Polski, b) na tle jednostek fizyczno-geograficznych według Kondrackiego 1998. Źródło: Zieliński, 2009.

Fig. 1. Location of the studied area: a) on background of outline map of Poland, b) physically-geographic units after Kondracki 1998. Source: Zieliński 2009.

W lasach dominują sosny zwyczajne, których jest zazwyczaj powyżej 70%. Istotna jest także domieszka dębów (miejscami do 50%), a po za tym występują m.in. jodły, buki, świerki, brzozy, olsze i topole.

Przez miasto przepływa rzeka Czarna Staszowska, która jest lewobrzeżnym dopływem Wisły. W granicach miasta do Czarnej wpada niewielki jej lewobrzeżny dopływ – rzeka Desta. Natomiast w Lasach Golejowskich przebiega dział wód pomiędzy dorzeczem Czarnej Staszowskiej a dorzeczem Kacanki (dopływ Koprzywnianki, która jest również lewobrzeżnym dopływem Wisły).

Pomimo dość długiej historii miasta (prawa miejskie 1525 roku) w Staszowie nie zachowało się wiele zabytków historycznych. Najcenniejszym zabytkiem miasta jest kościół św. Bartłomieja pochodzący z XIV wieku i wybudowany w miejscu spalonej w 1241 roku przez Tatarów drewnianej świątyni. W latach 1613-1625 dobudowano do wymienionego wyżej kościoła Kaplicę Matki Bożej Różańcowej, która od nazwiska fundatora nosi nazwę Kaplicy Tęczyńskich. Ta część opisywanej budowli sakralnej stanowi najcenniejszy zabytek miasta, który zaliczony został do I klasy zabytków. Poza tym w centrum Staszowa na uwagę zasługuje XVII wieczny ratusz z wieżyczką zegarową oraz szereg otaczających go kamienic, a także zabytkowy układ szachownicowy miasta. Stara część miasta to głównie piętrowe lub parterowe domy.

Zabytki znajdujące się w oddaleniu kilku kilometrów od miasta przez długi czas po drugiej wojnie światowej w XX wieku były przeważnie bardzo zaniedbane i w dużym stopniu zniszczone np. XIX wieczny pałac w Rytwianach czy pokamedulski klasztor z XVII wieku - tak zwana „Pustelnia Złotego Lasu” (ryc. 2), który jest obiektem zaliczonym do I klasy zabytków (fot. 1). W stanie mocno zaniedbanej ruiny był też zespół pałacowy z XIV wieku w Kurozwałkach znajdujący się zaledwie około 7 km od Staszowa (fot. 2). Obecnie wymienione obiekty nabrały blasku dobrze harmonizując z otaczającym je krajobrazem.

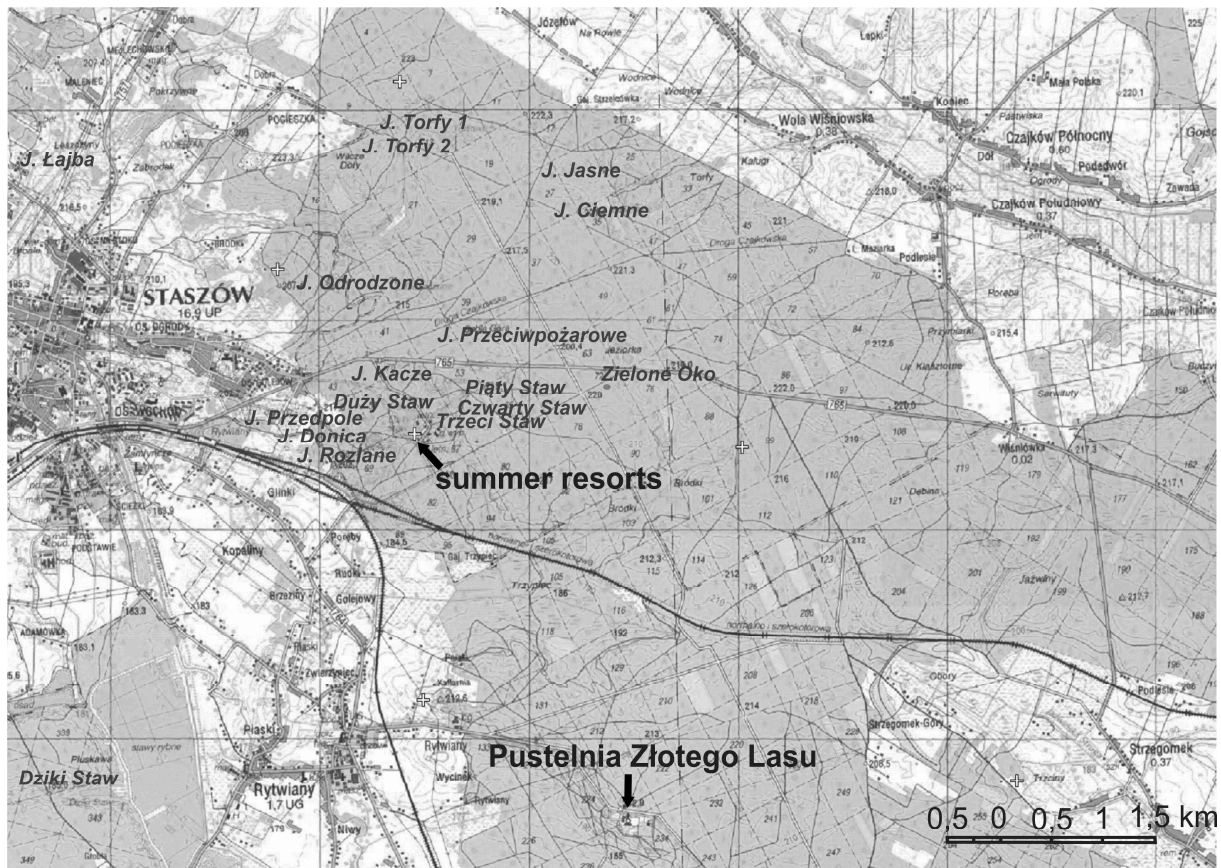
Do lat 60-tych XX wieku Staszów był sennym bardzo wolno rozwijającym się miasteczkiem. Jako gród powiatowy pełnił głównie funkcję administracyjną dla ludności z otaczającego go obszaru. Teren wokół Staszowa z wyłączeniem kompleksów leśnych miał charakter typowo rolniczy i był nieco słabiej rozwinięty cywilizacyjnie od innych regionów Polski.

W tym czasie na omawianym terenie praktycznie nie funkcjonowała turystyczna baza noclegowa, a miasto i jego najbliższe otoczenie, które jest przedmiotem analizy nie inwestowały w infrastrukturę turystyczną.

Ożywienie gospodarcze przyniosło dopiero uruchomienie wydobycia i przetwórstwa siarki w odległym o ok. 6 km Grzybowie, a następnie budowa i funkcjonowanie elektrowni w oddalonym o 15 km na południe Połańcu. Niestety miasto zaczęło być głównie wtedy kojarzone z przemysłem.

Na przełomie lat 60 i 70 tych zaczęto dostrzegać również walory krajobrazowe w otoczeniu Staszowa. Zwrócono uwagę na dość liczne występowanie jezior w Lasach Golejowskich.

Ryc. 2. Lokalizacja jezior okolic Staszowa. Źródło: na podstawie mapy topograficznej w skali 1:50 000, arkusze Staszów i Osiek, Gokart-International Sp. z o.o. Rzeszów, 2002; Zieliński 2010.

Fig. 2. Location of lakes near Staszów. Source: at the base of the topographical map drawn to a scale 1:50 000, sheet Staszów and Osiek, Gokart-International Sp. z o.o. Rzeszów, 2002; Zieliński 2010.

Biorąc pod uwagę fakt, że region świętokrzyski zazwyczaj nie kojarzy się z jeziorami i w krajobrazie tej części Polski jeziora nie są one często spotykane ich liczne nagromadzenie w opisywanym miejscu można uznać za osobliwość przyrodniczą (Zieliński, 2010).

Jednak niewielka powierzchnia jezior sprawia, że są one widoczne dopiero na mapach wielkoskalowych i przez to nie były powszechnie znane. Duża koncentracja jezior sprawia natomiast, że przez miejscową ludność obszar ten określany jest jako „Mazury Staszowskie” lub „Pojezierze Staszowskie” (ryc. 2). Jeziora są pochodzenia krasowego, a ich powstanie ma związek ze specyficzną budową geologiczną i litologią. Na opisywanym terenie występują na powierzchni niekrasowięjące osady czwartorzędowe, które zakrywają krasowięjące osady trzeciorzędowe (Walczowski, 1965; Szczepanek, 1971). Zjawiska krasowe w konsekwencji powodują powstawanie reprodukowanych w osadach czwartorzędowych nieckowatych zagłębień o najczęściej kolistym lub owalnym kształcie i lekkojatej formie.

Te przekształcenia powierzchni terenu powodują powstawanie bezodpływowych zagłębień, które istotnie zmieniają warunki hydrologiczne (Zieliński, 2009). Lokalne większe uwilgotnienie terenu z kolei przyczynia się do wkraczania na te

obszary nowej flory i fauny oraz warunkuje rozwój gleb hydrogeniczných. Dlatego zdaniem leśników spośród wyróżnianych 18 nizinnych i wyżynnych siedlisk na terenie Nadleśnictwa Staszów występuje ich 17.

Bezodpływowych obniżení występujących w lasach na wschód od Staszowa jest co najmniej kilkaset, a kilkadziesiąt wypełniona jest wodą. Znajdują się także wszystkie znane typy torfowisk: wysokie, przejściowe i niskie (Ochyra, 1985).

Turystyczne zagospodarowanie rozpoczęto nad największym krasowym jeziorem występującym w Lasach Golejowskich. Dostrzeżono osobliwie urokliwy krajobraz śródleśnych jezior krasowych, a po drugie zaistniała potrzeba zorganizowania stref wypoczynkowo-rekreacyjnych dla znacznej ilości osób, która w związku z wspomnianym wyżej impulsem gospodarczym licznie napłynęła do Staszowa. Nad Dużym Stawem wydzielono kąpielisko (fot. 3). Zaczęła funkcjonować wypożyczalnia sprzętu wodnego. Następnie wybudowano restaurację i kolejno zaczęły powstawać branżowe ośrodki wczasowe (m.in. kopalni siarki w Grzybowie). Obecnie funkcjonuje tam dwa ośrodki wypoczynkowo-wczasowe całoroczne oraz dwa ośrodki mające w dyspozycji jedynie domki kempingowe. W sezonie letnim działa także pole namiotowe. W otoczeniu jeziora znajduje się także szereg punktów małej gastronomii i kilku okazjonalnych sprzedawców obwoźnych. Biorąc pod uwagę, że Duży Staw jest niewielki, infrastruktura turystyczna nad nim jest wystarczająca, a jej ewentualna dalsza rozbudowa może negatywnie wpływać na środowisko przyrodnicze.

Atutem Dużego Stawu było jego niewielkie oddalenie od centrum miasta – niepełna 4 km. Jak również połączenie tego jeziora kanałami z 3 mniejszymi jeziorami (fot. 4). Kanały łączące jeziora przekopano podczas eksploatacji złóż torfu, który wydobywano na potrzeby funkcjonującej w pobliskich Rytwianach cukrowni, gorzelnii i cegielni (Zieliński, 2007a). Eksploatacja torfu trwała mniej więcej do lat 20-tych XX wieku. Po zakończeniu wydobywania wody jeziorne szybko wypełniły się wodą. Duży Staw ma ponad 3,6 ha powierzchni i maksymalną głębokość wynoszącą ponad 7,8 m. Pierwotnie głębokość niektórych jezior mogła być znacznie głębsza (Zieliński, Ziętek, 2010). Wspólny system jezior ma powierzchnię około 6,5 ha. Jeziora można łatwo penetrować korzystając z możliwości wypożyczenia rowerów wodnych, kajaków i łódek. Interesującą osobliwością Trzeciego Stawu jest niewielka pływająca wyspa porośnięta kilkumetrowej wysokości drzewami, która przemieszczana jest po jeziorze przez podmuchy wiatru. Pływającą wyspę można jeszcze zaobserwować na Czwartym Stawie jak i także na kilku innych jeziorach występujących w Lasach Golejowskich (fot. 5).

Warto nadmienić, że w sąsiedztwie opisywanego wyżej miejsca znajduje się obszar porośnięty starodrzewiem sosnowo – dębowym w wieku około 150 lat, który jest elementem dawnych naturalnych lasów puszczy sandomierskiej. Rozporządzeniem Nr 4/2003 Wojewody Świętokrzyskiego z dn. 28.01.2003 r. obszar ten stanowi Zespół Przyrodniczo – Krajobrazowy Golejów. Poza tym 3 km w kierunku południowo-wschodnim od Dużego Stawu znajduje się Zespół Przyrodniczo – Krajobrazowy Rytwiany, w którym można zobaczyć także piękne pomnikowe okazy drzew (fot. 6).

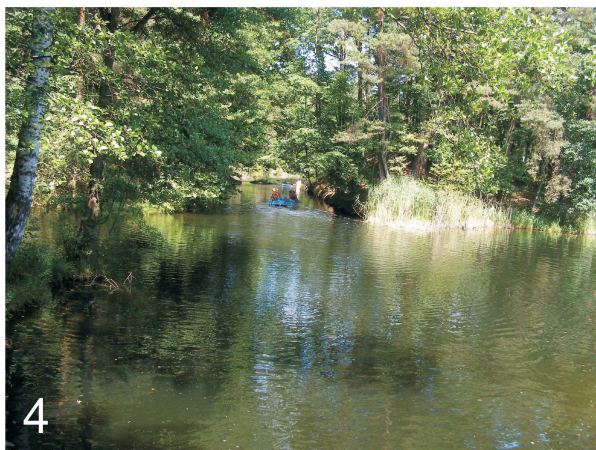
Został on ustanowiony Rozporządzeniem Nr 18/2002 Wojewody Świętokrzyskiego z dn. 19.02.2002 r. Stanowi go zbiorowisko leśne grądu z drzewostanem dębowo – grabowym z domieszką lipy. Zespół ten położony jest w bezpośrednim sąsiedztwie wspomnianego już zabytkowego, pokamedulskiego zespołu klasztornego (fot. 1) i stanowi jego przyrodniczą oprawę w specyficzny sposób podkreślając wyjątkowość tego miejsca.

Ze względu na szczególne walory i specyficzny krajobraz Lasów Golejowskich z krasowymi jeziorami zainteresowanie turystyczne tym miejscem jest znaczne. Nie osłabło ono nawet mimo funkcjonowania od 1984 roku zalewu w Chańcy na rzece Czarnej Staszowskiej, który odległy jest zaledwie kilkanaście kilometrów od Dużego Stawu.

WNIOSKI

Rozwój turystyki w rejonie Staszowa ma bardzo silny związek z krajobrazem. Zapadliska krasowe warunkują bardzo specyficzny i niepowtarzalny krajobraz śródleśnych jezior, torfowisk i suchych lejów krasowych. Jeziora krasowe w rejonie Dużego Stawu połączone ze sobą kanałami w jeden spójny system wodny są największą atrakcją turystyczną na opisywanym terenie. Ruch turystyczny koncentruje się tam głównie w okresie wakacyjnym, a jego natężenie bywa tak duże, że może oddziaływać niekorzystnie na środowisko przyrodnicze, w tym na wrażliwe systemy niewielkich powierzchniowo jezior. W związku z powyższym wydaje się konieczne podjęcie działań zmierzających do pewnego rozproszenia ruchu turystycznego w oparciu o szerszą promocję innych alternatywnych atrakcji turystycznych w rejonie Staszowa. Promocja powinna się opierać na strategii trwałego wyraźnego odróżnienia się regionu świętokrzyskiego na rynku turystycznym i w umysłach turystów (Zieliński, 2003).

- Fot. 1.** Pokamedulski klasztor z XVII wieku w Rytwianach jest zabytkiem zaliczonym do I klasy (fot. A. Zieliński, 3.07.2010 r.).
Fot. 1. The Camaldolese Monastery in Rytwiany dating back to the 17th century is a 1st class historical monument (photo by A. Zieliński, 3.07.2010 r.).
- Fot. 2.** Zespół Pałacowy w Kurozwałkach położony jest w dolinie rzeki Czarnej i otoczony jest pięknym parkiem z dorodnymi platanami (fot. A. Zieliński, 26.09.2008 r.).
Fot. 2. The Palace Complex in Kurozwałki is located in the valley of the Czarna river and its is surrounded by a beautiful park with its tall plane trees (photo by A. Zieliński, 26.09.2008 r.).
- Fot. 3.** Kąpielisko nad Dużym Stawem w Lasach Golejowskich jest w sezonie letnim ulubionym miejscem wypoczynku (fot. A. Zieliński, 4.07.2010 r.).
Fot. 3. The beach along Duży Staw in Lasy Golejowskie is a favourite place of repose in the summer (photo by A. Zieliński, 4.07.2010 r.).
- Fot. 4.** Kanał łączący kameralne śródleśne jeziora (fot. A. Zieliński, 4.07.2010 r.).
Fot. 4. The channel connecting small forest lakes (photo by A. Zieliński, 4.07.2010 r.).
- Fot. 5.** Widok na jedno z wielu śródleśnych jezior w Lasach Golejowskich. Na pierwszym planie ruchoma pływająca wyspa porośnięta kilkumetrowej wysokości drzewami (fot. A. Zieliński, 30.05.2009).
Fot. 5. The view of one of the forest lakes in Lasy Golejowskie. In the foreground there is a mobile islet grown with trees as tall as several metres (photo by A. Zieliński, 30.05.2009).
- Fot. 6.** Dąb Trzybratki znajdujący się w sąsiedztwie Pustelni Złotego Lasu w Rytwianach (fot. A. Zieliński, 18.09.2009 r.).
Fot. 6. Trzybratki Oak found in the vicinity of Pustelnia Złotego Lasu in Rytwiany (photo by A. Zieliński, 18.09.2009 r.).

LITERATURA

- Gołembski G., (red.), 2002: Kompendium wiedzy o turystyce. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, Poznań, s. 435.
- Kondracki J., 1998: Geografia regionalna Polski, PWN, W-wa., ss. 770 + 7map + 2 ryc. pod opaską.
- Kondracki J., Rychling A., 1983: Próba uporządkowania terminologii w zakresie geografii fizycznej kompleksowej, *Przeg. Geogr.*, t. 55, z. 1.
- Malinowska E., Lewandowski W., Harasimiuk A., (red.), 2004: Geoekologia i ochrona krajobrazu. Leksykon. Wydawnictwo Przemysłowe WEMA Sp. z o.o., Warszawa 2004, s.128.
- Ochyra R. 1985: Roślinność lejków krasowców w okolicach Staszowa na Wyżynie Małopolskiej. – *Monographiae Botanicae* 66: 1–136.
- Rychling A., 2005: Pojęcie krajobrazu naturalne. [w:] Rychling A., Ostaszewska K., (red. nauk.) *Geografia fizyczna Polski*, PWN, Warszawa, s. 293-294.
- Szczepanek K., 1971: Kras staszowski w świetle badań paleobotanicznych (The Staszów karst in the light of palaeobotanical studies. *Acta Palaeobotanica*, Vol. XII, 2, s. 63-120.
- Walczowski A., 1965: Kras zakryty w okolicach Staszowa. *Kwart. Geol.*, 2, s. 458-459.
- Zieliński A., 2003: Strategia promocji walorów krajoznawczo-turystycznych regionu świętokrzyskiego. Funkcje turystyki i krajoznawstwa w strategii rozwoju regionu

- świętokrzyskiego. Konferencja, Kielce – Wólka Milanowska 26-27.09.2003 r., Instytut Geografii AŚ, Prywatna Wyższa Szkoła Ochrony Środowiska w Radomiu, Sejmik Województwa Świętokrzyskiego. Kielce, s. 72-76.
- Zieliński A., 2007a: Przeobrażenia środowiska na przykładzie jezior pochodzenia krasowego w okolicach Staszowa. Environmental transformation on the example of the little lakes karst in the Staszów region. [w:] Ewa Smolska i Piotr Szwarczewski (red.), Zapis działalności człowieka w środowisku przyrodniczym, Tom IV, VI Warsztaty Terenowe, Sejny-Suwałki 14-16 czerwca 2007 r. s. 157-159.
- Zieliński A., 2007b: Region świętokrzyski w ocenie geografów. The Świętokrzyskie Province seen by geographers.[w:] Strzyż M., Zieliński A. (red.), 2007: *Region w edukacji przyrodniczo-geograficznej, Region in the Education in Geography and Natural Sciences*, Instytut Geografii Akademii Świętokrzyskiej, Nauki geograficzne w badaniach regionalnych, tom IV, Kielce, s. 209-215.
- Zieliński A., Wilk A., 2008: Rola kieleckich biur podróży w kreowaniu turystyki w regionie świętokrzyskim. Konferencja Naukowa pt.: „Rola pośredników w procesie dystrybucji produktów turystycznych na regionalnym i globalnym rynku turystycznym”, Świnoujście-Kopenhaga 6-9.11.2008 r., KoNTurUS, Uniwersytet Szczeciński, Wyd. PPH Zapol Dmochowski Sobczyk Spółka Jawna, Szczecin, s. 46-54.
- Zieliński A., 2009: The sizes of sinks karst in the region of Duży Staw in Golejowskie Forest near Staszów in Poland. Размеры углублений карст вокруг Большого Пруга в Голеевских Лесах вблизи Сташова в Польше. VI International Conference Geology At School and University: Geology and Civilization. Volume I. pod red. E.M. Нестерова. Санкт-Петербург s. 264-266.
- Zieliński A., 2010: Wstępne badania właściwości fizyczno-chemicznych wód jezior w Lasach Golejowskich koło Staszowa (Niecka Połaniecka), Preliminary studies of the physico-chemical properties of lake waters in Golejowskie Forests, (Połaniecka Basin). [w:] T. Ciupa, R. Suligowski (red.) Woda w badaniach geograficznych, Instytut Geografii Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce, s. 253-259.
- Zieliński A., Ziętek J. 2010: Rekonesansowe badania georadarowe w rejonie Dużego Stawu w Lasach Golejowskich koło Staszowa. [w:] M. Ludwikowska-Kędzia, A. Zieliński red. Badania interdyscyplinarne – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość nauk przyrodniczych. 15-16.04. 2010. Golejów koło Staszowa. Instytut Geografii UJK w Kielcach. Kielce: 157-162.